

REGERINGSKANSLIET

06 JUNI 2005

186

Utrikesdepartementet

Mänskliga rättigheter i Bosnien och Hercegovina 2004

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna

Situationen för de mänskliga rättigheterna (MR) i Bosnien och Hercegovina (BiH) förbättras i takt med Dayton-avtalets genomförande. Generellt sett finns dock fortsatt allvarliga brister orsakade av bland annat otillräckliga resurser, svaga institutioner och i vissa fall en avsaknad av politisk vilja. Den ekonomiska krisen i landet riskerar att ytterligare försämra läget. En stark internationell närvaro är fortfarande en garant för de framsteg som görs, vilket belyser vikten av att öka det lokala politiska ägarskapet inom MR-området. BiH upptogs som Europarådets 44:e medlem i april 2002. Den politiska ledningen har emellertid inte alltid gett frågor om mänskliga rättigheter tillräcklig prioritet. Reformen förhålls ofta och diskriminering baserad på etnisk tillhörighet förekommer fortfarande. Medborgarnas MR-situation är delvis beroende av om de är del av en minoritets- eller majoritetsgrupp på bostadsorten. Landets medborgare har under året fått tillgång till Europadomstolen för mänskliga rättigheter. Det borde innebära att myndigheterna utsätts för större tryck att säkerställa skyddet av fundamentala mänskliga rättigheter och respekt för rättssamhället.

BiH är som en följd av Dayton-avtalet delat mellan de tre konstituerande folken; bosniaker, serber och kroater. Vägen mot ökad inter-etnisk tolerans och försoning är mödosam och långsam. Ministeriet för flyktingfrågor och mänskliga rättigheter på statsnivå är underfinansierat och underbemannat, men har under innevarande år kommit att fungera allt bättre.

Vid de allmänna val som hölls den 5 oktober 2002 återtog de nationalistiska partierna makten på stats- och entitetsnivå. Valen 2002 var de första som organiserades av lokala myndigheter, utan direkt understöd från det internationella samfundet. I de kommunalval som hölls i oktober 2004 bekräftades, med vissa undantag, de nationalistiska partiernas dominerande ställning. Stärkandet av de gemensamma institutionerna försvåras av att främst

Republika Srpska (RS) motsätter sig överföring av entitetskompetens till staten och av nationalistisk obstruktion i statsparlamentet av viktig lagstiftning. Under 2004 har dock en rad reformer – under tryck från det internationella samfundet – fördjupats, inte minst inom rättsväsendet. Det är viktigt att denna process fortsätter och att bland annat de nyligen skapade statliga justitie- och säkerhetsministerierna effektiviseras.

Takten i flyktingåtervändandet har successivt börjat gå ned. Mellan 1995 och 2004 har över en miljon flyktingar återvänt. Implementeringen av egendomslagstiftningen har under 2004 i princip närmast sig 100%. Lokala myndigheter har dock inte vidtagit tillräckliga åtgärder för att förhindra egendomsrelaterade brott som strider mot Europakonventionen om mänskliga rättigheter.

Få framsteg har noterats vad gäller gripande av åtalade krigsförbrytare. Frågan hänger fortfarande som ett svart moln över fredsprocessen, så länge bland andra de två bosnienserbiska ledarna Radovan Karadzic och Ratko Mladic går fria. I de två senaste så kallade Srebrenica-rapporterna som presenterats under året har regeringen i RS dock tagit viktiga steg när det gäller att presentera fakta om vad som verkligen hände (bland annat kring antalet dödade) och om vilka som bar skulden till massakern.

Utbildningsväsendet, hälsovården och idrotten är områden där etnisk segregation fortsatt råder. Viktiga steg har dock tagits under året vad gäller reformeringen av skolsystemet. Bland annat har en ny nationell läroplan antagits vilken omfattar alla "etniska grupper". Fortfarande har man dock inte kunnat enas om en enhetlig struktur för hur den högre utbildningen skall organiseras. Till framstegen under den senare tiden hör bland annat antagandet av lagen om nationella minoriteters rättigheter och skapandet av en nationell handlingsplan och arbetsgrupp med syfte att bekämpa människohandel (trafficking).

En uppenbar svaghet inom MR-området i BiH gäller den bristande respekten för de ekonomiska och sociala rättigheterna. Diskriminering på arbetsplatser förekommer relativt ofta, liksom att löner och pensioner ej utbetalas.

Hot mot politiker, journalister och minoritetsåtervändande förekom under året. Ett flertal kränkningar av de mänskliga rättigheterna är ekonomiskt snarare än politiskt/etniskt betingade.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna om mänskliga rättigheter

Bosnien och Hercegovina har tillträtt centrala konventionerna om mänskliga rättigheter, dvs:

- Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter samt dess två fakultativa protokoll
- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter
- Konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering
- Konventionen om avskaffande av alla former av diskriminering mot kvinnor samt dess fakultativa protokoll
- Konventionen mot tortyr
- Konventionen om barnets rättigheter samt dess två fakultativa protokoll
- Flyktingkonventionen
- Den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna

Bosnien och Hercegovinas författning, som är en del av Dayton-avtalet, stadgar att Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna och dess protokoll är direkt tillämpliga i landet. Dess bestämmelser står över all annan lag. Författningen föreskriver vidare att de rättigheter och friheter som preciserats i de mest centrala konventionerna om mänskliga rättigheter ska tillämpas i landet. BiH har således en lagstiftning på området mänskliga rättigheter som hör till de mest långtgående i världen. Vidden av dessa åtaganden förefaller dock inte alltid ha uppmärksamats av, eller fått fullt genomslag hos, landets myndigheter.

Efter inträdet i Europarådet i april 2002 har Bosnien och Hercegovina bland annat tillträtt följande viktiga Europarådskonventioner: Europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna samt fyra av denna konventions tilläggsprotokoll, Europeiska stadgan för lokalt självstyre, samt konventionen mot tortyr. Tillträdet utgjorde ett viktigt steg i uppfyllandet av de åtaganden som BiH ålade sig vid inträdet i Europarådet. Utöver att tillträda återstående konventioner (bland annat den om regionala språk och minoritetsspråk, och den gällande ekonomiska och sociala rättigheter) måste BiH nu visa att landet är berett att implementera de lagar och konventioner man redan antagit, vilket är ett mycket viktigt test på BiH:s politiska mognad inom området mänskliga rättigheter.

3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr
Maktmissbruk av polisen i samband med återflyttning av flyktingar och internflyktingar förekommer. Ofta sker det genom otillräckliga ingripanden för att skydda återvändande eller ointresse att beivra brott som begåtts mot återvändande eller personer tillhörande en etnisk minoritet. Antalet rapporterade klagomål på polisen har dock under året sjunkit. FN:s internationella polisstyrka (IPTF) ersattes under 2003 av EU:s polismission

(EUPM). Till skillnad från IPTF har EUPM inget exekutivt mandat, i stället strävar EUPM – genom utbildning och monitoring – efter att utveckla BiH:s polisväsende till att uppnå en god så kallad EU-standard. I detta arbete finns ett tydligt fokus på mänskliga rättigheter och respekt för rättsstatens principer.

Förhållandena på landets fängelser bedöms som relativt god, men problem med överläggningar förekommer.

Det föreligger inga rapporter om politiska mord eller försvinnanden. Frågan om under kriget försvunna personer är dock högaktuell. Av de cirka 20 000 saknade från kriget har omkring 3 000 identifierats. Fortfarande saknar familjer till ca 17 000 personer besked om sina anhörigas öden. *International Commission for Missing Persons (ICMP)* påbörjade i november 2001 ett system med DNA-assisterad identifiering av de kvarlevor som exhumeras. Detta innebär att identifieringsprocessen påskyndats. Under 2004 har ett relativt stort antal massgravar identifierats, och i flera fall har nya utgrävningar påbörjats.

4. Dödsstraff

Dödsstraffet är avskaffat i båda entiteterna (1998 i Federationen och 2000 i RS).

5. Rättssäkerhet

BiH har genom Dayton-avtalet ett i teorin väl utbyggt skydd för de mänskliga rättigheterna. I enlighet med författningen finns bland annat ett Ombudsmannakontor för mänskliga rättigheter. Ombudsmannafunktionen innehades tidigare av en internationell tjänsteman (svensken Frank Orton). Vid årsskiftet 2003/2004 omvandlades ombudsmannakontoret till en helt nationell institution. Tyvärr finns indikationer på att effektiviteten och kvalitén på ombudsmannakontorets arbete har försämrats efter institutionens nationalisering.

Arbetet med att stärka rättssystemet har under året fortsatt vara en prioriterad fråga för det internationella samfundet. Översynen av rättssystemet inklusive granskningen av alla domare och åklagare har under ledning av *High Judicial and Prosecutorial Councils (HJPCs)* under året avslutats. Detta torde betyda att landets domare och åklagare har erforderlig juristexamen samt att de ej gjort sig skyldiga till dubbel bosättning eller allvarligt brott/korruption. Arbetet med att skapa effektiva och välfungerande domstolar försvåras av resursbrist. På många domstolar fattas bland annat erforderlig utrustning, såsom datorer.

En statlig domstol (*BiH State Court*) har upprättats med säte i Sarajevo, och en ny modern kriminallagstiftning har antagits. En polismyndighet på statlig nivå,

med ansvar för bland annat bekämpning av terrorism och organiserad brottslighet, är under uppbyggnad.

Bland annat som en konsekvens av dessa reformer har de politiska partiernas inflytande i den juridiska sfären, främst över domarväsendet, minskat. Högre löner för domare har säkerställts som ett led i att garantera deras oberoende och motverka påtryckningar. Enligt de flesta bedömare som arbetar med mänskliga rättigheter förekommer det fortfarande att politiska makthavare försöker påverka domstolarnas arbete. Domstolarnas ineffektivitet kvarstår, med väntetider på uppåt ett år för beslut. Reformen inom rättsområdet är därför fortsatt nödvändig. En lag för statsförvaltningen (på statsnivå) antogs sommaren 2002. Denna syftar till att reducera det politiska inflytandet på tjänstemannakåren och etablera en professionell meritbaserad sådan som ska kunna stå för den yrkesmässiga kontinuitet och opartiska expertis som krävs i reformarbetet i BiH.

Integreringen av poliskårerna i Federationen och RS fortskrider. Allt fler poliser med minoritetsbakgrund tjänstgör i majoritetsområden. Ett större antal minoritetspoliser ökar säkerheten och tilliten till polisen bland återvändande minoriteter. En polisreform har under 2004 initierats i syfte att effektivisera polisens arbete. Reformen har stött på motstånd från främst RS sida, då den enligt planerna kommer att innebära ett stärkande av statsnivåns kontroll över polisväsendet.

Den organiserade brottsligheten utgör ett stort hot mot rättssäkerheten i BiH och kampen mot denna ges stor uppmärksamhet inom det internationella samfundet. EUPM har en särskild arbetsgrupp som arbetar speciellt med denna fråga. Under 2004 ställdes i BiH för första gången en person som organiserat omfattande traffickingverksamhet inför rätta i statsdomstolen och dömdes till ett längre fängelsestraff.

6. Personlig frihet

Rörelsefriheten är numer i stort sett god i hela landet. Ett nytt gemensamt pass för hela landet, utan entitetsbeteckning, har fortsatt att utfärdas efter den Höge Representantens beslut 2001. Bosniska medborgare behöver fortfarande viseringar till Schengenområdet.

Ofta är möjligheten att tillskansa sig olika personliga dokument begränsad, eftersom många medborgare är internflyktingar på ny ort och möts av stora svårigheter med att erhålla kopior på dokument från sin tidigare bostadsort, som nu kanske ligger i ett område som styrs av en annan etnisk grupp. Mutor förekommer för att reducera administrativt krångel.

Statsparlamentet antog i oktober 2001 ett rättspaket kallat *Citizens Identification Protection System* (CIPS), som syftar till att stärka statskompetensen över den civila administrationen, bygga nya civila register, och introducera gemensamma ID-kort och körkort för alla medborgare i BiH. Dessa nya dokument har nu börjat utfärdas. Under året har en omfattande härva med förfalskade ID-handlingar uppdagats.

7. Straffrihet

Generellt kan sägas att straffrihet förekommer i många fall där övergrepp begåtts mot personer från en annan etnisk grupp. Ofta utdelas symboliska straff för relativt allvarliga brott.

Frågan om åtalade krigsförbrytare och deras gripande hänger som ett mörkt moln över fredsprocessen. Innan samtliga åtalade gripits och lagförts kan inte freden på riktigt ta rot och människor som varit utsatta för grymheter känna ett minimum av tillfredsställelse att rättvisan hunnit ikapp de skyldiga. Speciellt på det lokala planet inverkar närvaron av åtalade eller möjliga krigsförbrytare hämmande på potentiella återvändare. RS har av krigsförbrytartribunalen för det forna Jugoslavien (*International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia*, ICTY) utpekats som det enda territoriet på västra Balkan som ännu inte börjat samarbeta med domstolen. Trots en lag om samarbete med ICTY har RS endast tagit mycket få konkreta steg för att gripa åtalade. ICTY:s intervjumöjligheter och utbytet av information mellan ICTY och ansvariga myndigheter i BiH förbättrades under året.

Det internationella samfundet har under året vidtagit åtgärder, inklusive riktade sanktioner, i syfte att försvaga de kriminella nätverk som bedöms stödja Karadzic finansiellt och ge honom personligt skydd.

FN:s säkerhetsråd beslutade 2003 om att inrätta en separat krigsförbrytarkammare vid statsdomstolen i Sarajevo (WCC). Syftet är att överföra ett antal fall från ICTY i Haag till BiH. En givarkonferens har under hösten 2004 ägt rum i syfte att äska finansiellt stöd till detta projekt. De första rättegångarna i WCC är planerade att inledas i början på 2005.

8. Yttrande- och mediefrihet m m

Förenings-, mötes- och församlingsfrihet existerar i formell mening i landet. Formell censur existerar inte, däremot en viss grad av självcensur. En välkommen utveckling vad gäller det civila samhällets utveckling var den lag om föreningar och stiftelser som trädde i kraft i januari 2002. Denna lag ska sörja för en bättre jordmån för utvecklingen och vitaliteten i det civila samhället som är nödvändig för konsolideringen av demokratin i BiH. Självständigheten och kvaliteten på media i BiH har delvis förbättrats under de senaste åren. Fortfarande kan etiken och professionalismen hos vissa medier

ifrågasättas. Det råder bland annat i många fall ett osunt förhållande mellan media och representanter för den politiska makteliten. Hot och trakasserier mot journalister förekommer. Klagomål från journalister om politiska påtryckningar är vanliga.

Världssamfundet arbetar vidare med olika projekt för att stärka och demokratisera media och få till stånd landstäckande och objektiv nyhetsförmedling. Det av *Office of the High Representative* (OHR) skapade *Public Broadcasting System* (PBS) påbörjade under 2002 sändningar. PBS:s uppgift är att samordna televisionen i RS (RTRS) och televisionen i Federationens (FTV) sändningar, samt att själv sända rikstäckande program som anses vara av landsomfattande intresse. Under 2003 var det tänkt att de två TV-stationerna skulle slås samman under PBS. Målet är att BiH ska få två entitetskanaler och en statlig kanal. Detta har ännu inte uppnåtts på grund av motstånd i entiteterna.

Media har ofta utnyttjats av nationalistiska partier för att sprida etnisk propaganda. *Communications Regulatory Agency* (CRA) har därför inrättats i syfte att kontrollera tv och radio. CRA ansvarar bland annat för att utfärda medielicenser, övervaka sändningar, samt ta emot klagomål från allmänheten. CRA har även möjlighet att varna och bötfälla medier som inte efterlever gängse normer.

Under 2000 inrättades en pressombudsmannafunktion (vilken även inkluderar det vi i Sverige kallar pressens opinionsnämnd). Dess två huvudsakliga funktioner är att skydda pressfriheten samt att värna medborgarnas rättigheter gentemot pressen.

9. De politiska institutionerna

BiH är en decentraliserad statsbildning. Landets två entiteter har långtgående autonomi och centralmakten är svag. De politiska institutionerna är ofta etniskt uppdelade. En ständig kamp pågår mellan de som vill stärka statens kompetens och de som värnar entiteternas självbestämmande. Detta präglar det politiska livet. Enligt de flesta bedömare, inklusive IMF, är den nuvarande statsstrukturen på sikt statsfinansiellt ohållbar.

Tilltron till politiker är låg i landet. Korruptionen genomsyrar samhället. Många politiker och tjänstemän misstänks vara inblandade i maktmissbruk och korruption, och i vissa fall ha kopplingar till den organiserade brottsligheten. EU har satt upp ett antal krav i en så kallad genomförbarhetsstudie (GS) som landet måste uppfylla för att ytterligare närma sig EU i den så kallade stabiliserings- och associeringsprocessen (SAp). EU har förklarat att man ej kan förhandla med två entiteter. Statsmakten måste således stärkas, och det lokala ägarskapet för reformprocessen, inklusive SAp, måste ökas. Under 2004 har

viktiga första steg tagits mot detta mål inom bland annat det ekonomiska och säkerhetspolitiska området. Till exempel har regeringen på statsnivå accepterat ett förslag om en delvis integrering av landets försvarsmakter. Framsteg har gjorts inom GS under innevarande år. I nuläget är det främsta hindret för BiH:s vidare EU integration de fortsatta bristerna i samarbetet med ICTY.

Nationalistpartierna har dominerat den politiska arenan före liksom efter Dayton-avtalets tillkomst. Deras inflytande över de egna etniska grupperna är stort och har även trängt långt in i ekonomiska och juridiska institutioner. Väljarnas partival har snarare dominerats av en rädsla för att inte rösta "säkert" än av politisk övertygelse. Valdeltagandet är lågt. Nationalistpartierna har spelat på etniska motsättningar i varje valrörelse. Arbetet i många politiska församlingar, främst i statsparlamentet, har fortsatt att blockeras och förhållas av nationalistiska partiers representanter. Åsiktsskillnader i flertalet frågor tenderar fortfarande att formuleras efter etniska skiljelinjer. Detta har blivit särskilt tydligt efter valet år 2002 då de tre största nationalistpartierna SDA/SDS/HDZ återtog makten från den så kallade reformalliansen. Oppositionen har på det hela taget inte förmått presentera en trovärdig alternativ politisk agenda som överbrygger motsättningarna mellan de olika befolkningsgrupperna.

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Arbetslösheten i BiH är enligt officiell statistik i genomsnitt 40 procent (i realiteten uppskattas arbetslösheten till ca 20%. Den grå sektorn beräknas till ca 40% av den sammanlagda BNP:n). Diskriminering inom arbetslivet på grund av etnisk/religiös tillhörighet är vanlig och avskräcker i vissa fall minoritetsåtervändande. Det är därmed ett hinder för återuppbyggnaden av ett multietniskt samhälle. Fackföreningarna är svaga. Arbetsgivare släpar ofta efter med löneutbetalningarna. Ett ökat antal strejker och demonstrationer har noterats under de senaste åren.

Arbetsmarknadslagstiftningen fungerar dåligt och det sociala skyddsnätet är nästan obefintligt för arbetslösa och långtidssjuka.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Hälsovården i landet får en alldeles för knapp resurstilldelning. Området regleras på entitetsnivå. Hälssystemen varierar mellan entiteterna och inom Federationen även mellan kantonerna. I de större städerna är tillgången till sjukvård relativt god. Värre är det på landsbygden. Även inom hälso- och sjukvården förekommer etniskt baserad diskriminering vad gäller tillträdet till och kvaliteten på vården. Av de offentliga utgifterna går den största delen till att finansiera en ineffektiv och allt för stor offentlig administration.

Även inom sporten är segregation enligt etniska skiljelinjer fortfarande relativt stark. Inom flera sporter finns tre olika spelsystem eller ligor – en bosniakisk, en kroatisk och en serbisk.. Dock finns ljusglimtar. Steg har tagits mot ökad integration. För första gången spelades år 2002 en "allbosniska" i fotboll med lag från Federationen och RS.

12. Rätten till utbildning

Utbildningsfrågorna har kommit att allt mer uppmärksammas av det internationella samfundet i takt med att insikten infunnit sig om den centrala roll som utbildningsfrågorna spelar för bärkraftigt återvändande, ekonomiska framsteg, reduceringen av politiska spänningar och etniska konflikter samt försoningsprocessen i stort. OSSE har av den Höge Representanten givits en ledande roll i reformeringen av utbildningssektorn.

Utbildningsväsendet lider av många brister vad gäller ledning, lärometoder, lokaler, icke-standardiserade kvalifikationssystem och är ofta skilt från den utveckling inom forskning och utbildning som pågår i övriga Europa. Utbildningsväsendet får knappa resurser från entiteterna och är i hög grad alltjämt etniskt segregerat. Landet har inte råd med denna uppdelning. Största delen av budgeten äts upp av lärarlöner. Steg har dock tagits mot att skapa ett multietniskt, modernt utbildningssystem. Sedan början av 2001 lärs både det latinska och kyrilliska alfabetet ut i båda entiteter. Litteraturklasser som reflekterar alla de tre etniska gruppernas litteratur är ett krav sedan september 2001. En kurs i mänskliga rättigheter är obligatorisk sedan september 2001 i gymnasiets två första årskurser.

Ett stort framsteg togs 2003 då det beslutades om att alla elever i landet ska undervisas utifrån samma läroplan. I samband med att den nya läroplanen antogs genomfördes också en genomgång av alla läroböcker där nationalistisk och religiös propaganda togs bort. Att denna viktiga reform kunde genomföras var en stor framgång, inte minst med tanke på att BiH är ett land med tolv utbildningsministerier och en högljudd och inflytelserik grupp nationalister som kraftfullt motsätter sig varje försök till ökad etnisk integrering och tilltagande samarbete över de etniska gränserna. Den stora utmaningen framöver blir att implementera denna reform. Många skolor är på det lokala planet fortfarande i händerna på nationalistiska krafter.

Fortfarande existerar, trots internationella påtryckningar, ett antal skolor av slaget "två skolor under ett tak", det vill säga skolor där eleverna hålls etniskt åtskilda.

Vad gäller den högre utbildningen är reformprocessen väldigt långsam och influerad av politisk obstruktion och förhalning. Nuvarande system, där allmänna budgetmedel går till olika fakulteter i stället för till universiteten som helhet, måste rationaliseras. Knappa resurser spenderas ineffektivt och på ett

icke-transparent sätt. Vidare borde antalet universitet i BiH reduceras. Landet har inte råd med nuvarande sju stycken.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Det är en mödosam uppgift att återuppbygga ett sönderslaget land och samhälle som BiH:s. Framsteg har gjorts när det gäller människors möjlighet att flytta tillbaka till de hus där de bodde före kriget. Den ekonomiska situationen är dock mycket svår för flertalet människor. Närmare hälften av befolkningen beräknas leva under eller nära fattigdomsgränsen. Levnadsstandarden är något högre i Federationen än i RS. Arbetslösheten i landet uppskattas enligt officiell statistik till minst 40 procent.

Medelnettolönen i RS ligger på 174 euro/månad, och i Federationen på 257 euro. Löneutbetalningarna är oftast försenade. Bostadsproblemen är svåra för många. Pensionärerna är en särskilt utsatt grupp. Deras pensioner är mycket magra: i Federationen i genomsnitt 94 euro/månad och i RS 60 euro. Pensionsfonderna i båda entiteterna har begränsade tillgångar och ofta får pensionärer ej fullständiga utbetalningar.

Etnisk diskriminering vad gäller att få tillgång till vatten, el, gas och telefon förekommer, inte minst när det gäller återvändande. För många människor är de enda försörjningsmöjligheter som återstår illegal handel, affärer på svarta börsen och annan kriminell verksamhet. Många medborgare skulle vilja emigrera. Ett stort antal av den unga befolkning skulle, enligt undersökningar som gjorts, välja att permanent flytta utomlands om de hade möjligheten. Det kan i sammanhanget nämnas att det till Sverige fortfarande anländer många asylsökande medborgare från BiH. Siffran för de tio första månaderna 2004 är 656 personer. En mycket liten del av bosnierna som nu kommer till Sverige får stanna. Hitills i år har 685 bosnier som fått avslag på sina asylansökningar sänts tillbaka från Sverige.

Endast ett fåtal av de tusentals arbetare som avskedades eller tvingades lämna sina jobb på grund av etnicitet har blivit återanställda och få har fått den kompensation de enligt lagen har rätt till.

OLIKA GRUPPERS SITUATION

14. Kvinnans ställning

Genom Dayton-avtalet har BiH förbundit sig att tillämpa den internationella konventionen om avskaffandet av all slags diskriminering av kvinnor. Inga rättsliga ojämlikheter finns mellan könen i landet. Genderbaserad diskriminering förekommer emellertid i hela landet på grund av svaga nationella jämlikhetsmekanismer, den svåra ekonomiska situationen, brist på politisk vilja för ökat kvinnligt politiskt engagemang och långsamma rättsliga

reformer av relevant lagstiftning. En jämställdhetslag har antagits som syftar till att ytterligare stärka kvinnans ställning.

En stor utmaning blir att implementera existerande lagar och regelverk på området, för trots ökad respekt för kvinnors rättigheter är BiH fortfarande ett mansdominerat samhälle, där kvinnor ofta utsätts för diskriminerande behandling. Trycket på kvinnor att stanna hemma och inte sälla sig till arbetsmarknaden har ökat under senare år.

Kvinnor är inte tillräckligt representerade i politiken och samhällslivet i stort. Genom ett genomgripande kvoteringsystem har dock kvinnorepresentationen i olika valda församlingar ökat de senaste åren. Sedan 1998 har OSSE beslutat att var tredje kandidat på valbar plats på partiernas valsedlar ska vara kvinna. År 2004 ingick en kvinnlig minister (av 9) samt en biträdande kvinnlig minister (av 8) i centralregeringen. Inom entitets- och kantonregeringarna ingår flera kvinnliga ministrar.

Kvinnomisshandel och sexuellt våld mot kvinnor förekommer men är, liksom sexuella övergrepp som begicks under inbördeskriget, fortfarande i hög grad tabubelagda ämnen.

Jourtelefoner för kvinnor finns. Organiserad kvinnoprostitution och handel med människor för sexuella syften (trafficking) förekommer. Kvinnor utsatta för människohandel kommer främst från Moldavien, Rumänien, Ryssland, Ukraina och Vitryssland. En nationell aktionsplan för att bekämpa människohandel har tagits fram. Ett stort problem är att många lokala myndigheter inte har etablerat skyddscentra för offer för människohandel. I stället förlitar man sig ofta på olika internationella organisationers projekt.

BiH har under det gångna året fortsatt att vara ett transitland för illegal invandring och människosmuggling, ofta av kvinnor, till Västeuropa. Den genom den höge representantens dekret i januari 2000 etablerade multietniska *State Border Service* (SBS) har en viktig uppgift att säkerställa kontrollen av landets gränser och på så vis motverka människosmuggling. SBS är sedan hösten 2002 fullt utbyggd och täcker nu i teorin landets gränser. Problem kvarstår dock i praktiken med ett stort antal informella gränsövergångar. Efter internationellt tryck inrättades en särskild arbetsgrupp inom polisen med syfte att koordinera BiH:s samlade insatser i kampen mot människohandel. Under 2004 ställdes i BiH för första gången en person som organiserat omfattande traffickingverksamhet inför rätta i statsdomstolen och dömdes till ett längre fängelsestraff.

15. Barnets rättigheter

FN-konventionen om barnets rättigheter inkorporerades genom Dayton-avtalet och är lag i båda entiteter. Trots detta kränks barns grundläggande mänskliga rättigheter sedan krigsslutet och ingen egentlig tillämpning finns av barnkonventionen. Bosniska barn drabbades oerhört svårt av kriget. Mellan 17 000 och 22 000 dödades, cirka 52 000 skadades och över 1 800 blev permanent invalidiserade. Många blev föräldralösa eller fick se sina familjer splittras. Bosniska barns verklighet av i dag inkluderar etnisk segregation i skolorna, fattigdom, otillräcklig vård och omsorg samt övergrepp, vilket leder många till barnarbete, brottslighet, drogmissbruk och prostitution. En huvudorsak till avsaknaden av skydd för barns rättigheter är bristen på politisk vilja att prioritera skyddet av barnens rättigheter i kombination med politiska agendor som vidmakthåller etniska skiljelinjer, diskriminering och förföljelse. Flera gatubarn, främst romer, syns titta på Sarajevos gator.

Allmän värnplikt inträder vid 18 års ålder för män. Fortfarande finns i båda entiteter små möjligheter till alternativ civiltjänstgöring/vapenfri tjänst. Tiden för militärtjänstgöring har reducerats i båda entiteterna under det gångna året.

16. Olika befolkningsgruppers situation (etniska, religiösa minoriteter, urbefolkningar med flera)

BiH:s konstituerande folk är bosniaker, serber, kroater och "övriga". Sistnämnda kategori är ej tillfyllest definierad. Medborgare som ej tillhör någon av de tre dominerande folkgrupperna kan inte sägas ha samma författningensliga rättigheter som bosniaker, serber och kroater. En minoritetslag som stärker de nationella minoriteternas ställning har antagits, men fortfarande inte fullt ut implementerats.

Tanken är att den nya lagen ska stärka skyddet av de mänskliga rättigheterna för nationella minoriteter och ge dem rätt att använda sitt eget språk och få utbildning på sitt eget språk i de områden där de är i majoritet. Kategorin "övriga" som en konstituerande folkgrupp är tänkt att lösas genom att definiera och precisera rättigheterna för nationella minoriteter i den nya lagen. (Enligt 1991 års folkräkning fanns 17 nationella minoriteter i landet: albaner, montenegriner, tjecker, italienare, judar, ungrare, makedonier, tyskar, polacker, romer, rumäner, rutener, ryssar, slovakier, slovenier, turkar och ukrainare).

Ett demokratiskt underskott i landets författning är att den föreskriver att i valet till landets statschefsfunktion, det roterande trehövdade presidentrådet, ska en serb väljas från RS, och en bosniak och en kroat från Federationen. Detta innebär att det inte är möjligt för bosniakiska och kroatiska väljare i RS samt serber i Federationen att själva bli valda till ämbetet. Till yttermera visso är det överhuvudtaget omöjligt för någon person som inte är bosniak, serb eller kroat att väljas till ämbetet.

Romerna är den största minoriteten i landet och är socialt, ekonomiskt och politiskt marginaliserade som grupp. Romer diskrimineras inom en rad områden såsom utbildning, arbetstillfällen, språk, kultur och egendomsrättigheter. De flesta romer lever i stor misär och har en mycket låg utbildningsnivå. Vissa insatser görs för att stärka romernas situation. I november 2001 startades ett projekt i OSSE:s regi i syfte att stärka romernas kapacitet och säkerställa bättre tillgång till styrande organ. En nationell plattform för BiH utarbetades och en ledningsgrupp valdes. Denna grupp kommer att vara regeringens partner i implementeringen av en nationell strategi för romafrågor och kommer att samordna olika romska enskilda organisationers verksamhet i landet. Ministeriet för flyktingfrågor och mänskliga rättigheter har lett arbetet med att skapa en nationell rådgivande styrelse för romafrågor.

Fredsprocessen kan inte långsiktigt konsolideras om inte orsakerna till inter-etnisk och religiös konflikt debatteras. Det internationella samfundet har gjort försök att revitalisera det så kallade interreligiösa rådet för att främja en försoningsprocess bland etniska/religiösa grupper, men detta arbete går trögt. I mångt och mycket beror det på att de religiösa samfunden blev och har förblivit politiserade under och efter kriget. Den tidigare ordföranden i det judiska samfundet, Jakob Finci, har tagit initiativet till skapandet av en sannings- och försoningskommission, liknande den i Sydafrika. Det lagförslag som togs fram år 2001 med svenskt stöd har ännu inte behandlats.

Mycket återstår vad gäller återuppbyggnaden av förstörda religiösa byggnader och värnandet av religiös frihet för de bosniaker, serber och kroater som lever som minoritetsbefolkning i ett område kontrollerat av en annan etnisk grupp. Under året återinvigdes den berömda Mostarbron som under kriget sköts sönder av bosniskkroatiskt artilleri.

17. Diskriminering på grund av sexuell läggning

Homosexualitet är inte kriminaliserat i entiteterna. Situationen för homosexuella i BiH är dock svår. Generellt sett är homosexualitet tabubelagt och inget ämne som myndigheter eller gemene man vill diskutera. I Sarajevo är situationen för homosexuella något bättre än ute i landet. Ett utkast till lag om sexuell likabehandling har tagits fram men lagen har ännu inte antagits av parlamentet. Enligt denna kan böter mellan 500 och 5 000 euro komma att föreläggas för sexuell diskriminering.

18. Flyktingars rättigheter

Sedan krigsslutet har över en miljon flyktingar och internflyktingar återvänt. Fortfarande väntar dock ca 300 000 på denna möjlighet. Flera tusen lever ännu, sju år efter Dayton, kvar i kollektiva centra, som ännu inte stängts.

Trots att återvändandet, främst minoritetsåtervändandet, ökat även till områden som tidigare bedömdes som omöjliga, befästs i mångt och mycket den etniska delning som blev effekten av kriget allt eftersom tiden går. Befolkningssammansättningen, geografiskt sett, kommer troligen inte att ändras på det radikala vis som skulle behövas för att återskapa den sammansättning som rådde före kriget.

Det internationella stödet till återvändarprocessen minskar i takt med att biståndet till BiH generellt håller på att fasas ut. Endast Sverige behåller tidigare stora biståndsvolymer inom denna sektor. Parallellt med det minskade internationella stödet har, med bland annat svenskt stöd, en process initierats som syftar till att överföra huvudansvaret för återvändarfrågorna från det internationella samfundet till lokala myndigheter.

Implementeringen av egendomslagstiftningen (det vill säga återtagande av egendom av de rättmätiga ägarna som en procentsiffra av det antal anspråk som gjorts) är i princip fullbordad.

19. Funktionshindrades situation

Kriget medförde att andelen handikappade ökade markant. Deras situation är oftast mycket svår. Bristen på adekvat sjukhusvård och rehabilitering är stor. Många är mycket fattiga och lever på allmosor. Internationella organisationers insatser på området är välkomna och kommer att behövas under lång tid framöver. Antalet medborgare med mentala handikapp, framför allt krigstrauman, kan enligt vissa experter vara så högt som en miljon.

Någon offentlig handikappanpassning värd namnet kan man knappast tala om på stats-/entitetsnivå. Tyvärr riktas alltför liten uppmärksamhet åt frågan, mycket beroende på den dystra ekonomiska situationen. Krigsinvaliderna är dock relativt välorganiserade och en för politikerna viktig lobbygrupp.

ÖVRIGT

20. Oberoende organisationer för mänskliga rättigheter

Flera internationella och lokala organisationer arbetar med frågor om mänskliga rättigheter i BiH. OHR, OSSE, UNHCR, UNHCHR, Europarådet är några av de internationella. Serb Civic Council, PEN-klubben, Lex International, Serbian Democratic Forum, Helsinki Citizens Assembly, Human Rights Office, Job 22, Human Rights Centre är några lokala enskilda organisationer. Helsingforskommittén finns representerad i båda entiteterna och arbetar med rättshjälp och utbildning i mänskliga rättigheter. OSSE har till

uppgift att samordna frågorna om mänskliga rättigheter inom det internationella samfundet.

De flesta organisationer för mänskliga rättigheter tillåts bedriva sin verksamhet relativt fritt. Det finns få uppgifter om myndighetstrakasserier. Tillträdet till fängelser och polisstationer är i regel god.

Vikten av att stödja och uppmuntra tillväxten av det civila samhället i BiH kan inte nog understrykas. Stärka och stödja enskilda organisationer och det civila samhället genom lagstiftnings reformer, politiskt ingripande och träning är nödvändigt för BiH:s stabilitet, välstånd, vitalitet och demokrati.

21. Fältverksamhet eller rådgivning på området mänskliga rättigheter

BiH har en omfattande fältnärvaro av flera internationella organisationer för övervakning och rapportering om mänskliga rättigheter. Den höge representantens kontor, OSSE, Europarådet och flera nationella organisationer för mänskliga rättigheter är involverade. Dessa bedriver omfattande utbildning i mänskliga rättigheter i hela landet. En utveckling av det civila samhället genom stöd till olika enskilda organisationer för att belysa frågor om mänskliga rättigheter starkare och höja intresset för mänskliga rättigheter är en betydelsefull verksamhet.

Ett flertal rättshjälpscentra och läsrum finns i landet. Här kan medborgare erhålla rådgivning och rättshjälp framför allt vad gäller ärenden med koppling till mänskliga rättigheter, såsom ägande- eller besittningsrätt, och erhållande av olika slags dokument från den andra entiteten. Framför allt har kraft samlats till att etablera kontor i östra RS. Olof Palmes Internationella Center stöder till exempel ett läsrum i Visegrad.

Behovet av och efterfrågan på ytterligare utbildning i mänskliga rättigheter är stort hos flertalet lokala domare, åklagare, advokater och enskilda organisationer. Det är således angeläget att juridiska utbildningskurser med inriktning på mänskliga rättigheter fortsätter.

